

Česká školní inspekce
Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5

Informace

**Souhrnné poznatky z hodnocení
mateřských, základních a středních škol
v oblasti společenskovedního vzdělávání
Českou školní inspekcí**

Obsah

1. Základní informace o tematicky zaměřeném šetření.....	3
2. Východiska inspekce společenskovedního vzdělávání.....	4
3. Inspekční zjištění.....	4
3.1. Předškolní vzdělávání.....	4
3.2. Základní vzdělávání.....	5
3.2.1. Vedení základních škol v oblasti společenskovedního vzdělávání.....	5
3.2.2. Podmínky pro společenskovední vzdělávání v základních školách.....	6
3.2.3. Organizace a průběh výuky společenskovedních předmětů v základních školách...	6
3.3. Střední vzdělávání.....	8
3.3.1. Vedení středních škol v oblasti společenskovedního vzdělávání.....	8
3.3.2. Podmínky pro společenskovední vzdělávání ve středních školách.....	8
3.3.3. Organizace a průběh výuky společenskovedních předmětů ve středních školách...	9
4. Závěry.....	11

1. Základní informace o tematicky zaměřeném šetření

V rámci plnění plánu hlavních úkolů inspekční činnosti získala Česká školní inspekce (ČŠI) ve školním roce 2007/2008 množství údajů vypovídajících o kvalitě výuky a postupu realizace kurikulární reformy v oblasti společenskovedního vzdělávání. Byly to především ukazatele zjišťované k dané problematice v rámci institucionálního hodnocení škol a dále při šetřeních zaměřených tematicky na výuku společenských věd.

V mateřských školách bylo v posledním roce před nástupem povinné školní docházky sledováno příbuzné téma v rámci šetření vzdělávacích oblastí Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV) *Dítě a společnost, Dítě a ten druhý a Dítě a svět*.

V základních školách byla sledována témata *Člověk a jeho svět* a *Člověk a společnost*.

Ve středních školách byly sledovány obory občanský základ a dějepis. ČŠI používá pojem **společenskovední vzdělávání** k souhrnnému označení, jeho strukturu a vzdělávací obsah vymezují rámcové vzdělávací programy.

Inspektoři shromažďovali údaje v průběhu inspekční činnosti v 598 mateřských, základních a středních školách (více viz tabulka 1).

Tabulka 1 Výkonové parametry tematického šetření ve školním roce 2007/2008

Parametr	Předškolní vzdělávání	Základní vzdělávání	Střední vzdělávání
Výběrové soubory škol	175 mateřských škol, z toho: 1 MŠ speciální	315 základních škol, z toho: 8 ZŠ speciálních	108 středních škol, z toho: 11 SOU 61 SOŠ 33 G 3 SŠ spec.
Cílové skupiny	- děti a učitelky v mateřských školách - žáci základních a středních škol - vyučující společenskovedních předmětů - garanti výuky společenskovedních předmětů - vedení škol		
Metody šetření	- analýza dokumentace škol: koncepční záměry školy, školní řád, vlastní hodnocení školy, jiné materiály, obsahující vlastní hodnocení v oblasti společenskovedního vzdělávání, plánované projekty v oblasti společenských věd, školní vzdělávací program, personální dokumentace - rozhovory s učiteli společenskovedních předmětů, s guaranty výuky společenskovedních předmětů a s vedením škol - přímé pozorování činností ve výuce		
Termín šetření	v průběhu školního roku 2007/2008		

Při hodnocení ČŠI používala třístupňovou škálu:

- 1 – nepříznivý stav, rizika jsou až nepřijatelná, kritická, vyžadující neodkladnou nápravu
- 2 – oblast hodnocení je funkční pro plnění základních cílů, rizika jsou přijatelná
- 3 – oblast hodnocení je plně funkční, rizika jsou zanedbatelná

2. Východiska inspekce společenskovedního vzdělávání

Pro účely inspekční činnosti v tematickém programovém cyklu je vymezen pojem společenskovedního vzdělávání jako souhrnné označení pro vybrané vzdělávací oblasti

rámcových vzdělávacích programů pro předškolní, základní a střední vzdělávání zaměřené na podporu rozvoje funkční sociální gramotnosti. Toto pojetí vychází z Doporučení Evropského parlamentu a Rady o klíčových schopnostech pro celoživotní vzdělávání KOM (2005) 548, Školy pro 21. století SEC (2007) 1009 a z materiálů Lisabonské strategie pro Vzdělávání a odbornou přípravu KOM (2005) 24 a dalších mezinárodních dokumentů. Sociální gramotnost je chápána jako soubor mezilidských, mezikulturních, sociálních a občanských schopností vybavujících jedince dovednostmi a postoji k efektivní a konstruktivní účasti na společenském a pracovním životě a znalostmi sociálních a politických koncepcí a struktur podporujících aktivní zapojení do občanského života.

Pro jednotlivé stupně vzdělávání byly formulovány specifické cíle společenskovedního vzdělávání z národních dokumentů, z Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice (Bílá kniha 2001), Strategie celoživotního učení České republiky (UV č. 712007), Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy (2005, 2007) a z příslušných rámcových vzdělávacích programů. V oborech středního vzdělávání, pro které nebyly vydány rámcové vzdělávací programy (RVP), se inspekční činnost zaměřila na hodnocení občanského a společenskovedního základu ve vazbě na reformu maturitní a závěrečné zkoušky podle katalogu cílových požadavků nebo upravených platných vzdělávacích dokumentů. Za ukazatele kvality lze považovat jednotlivé cíle formulované především v RVP.

Při inspekční činnosti byly u všech stupňů vzdělávání v oblastech společenskovedního vzdělávání hodnoceny: vymezení souvisejících cílů ve školních vzdělávacích programech (ŠVP) a jeho soulad s RVP, personální a materiálně technické zajištění oblasti, cílené zaměření finančního zajištění oblasti a přínos vlastního hodnocení školy k podpoře společenskovedního vzdělávání. V průběhu realizace společenskovedního vzdělávání byly hodnoceny aktivity k podpoře rozvoje sociální gramotnosti, dále organizace, formy a metody výuky, způsoby motivování a hodnocení žáků a kvalita komunikace a výchovného působení.

3. Inspekční zjištění

3.1 Předškolní vzdělávání

Zaměření inspekční činnosti bylo vymezeno základní tezí deklarovanou Bílou knihou pro oblast sociální gramotnosti, kde je rozvoj sociálních postojů určen jako klíčový předpoklad pro rozvoj osobnosti dítěte. Konkrétně se inspekční zjišťování zaměřilo na vzdělávací oblasti *Dítě a společnost*, *Dítě a ten druhý* a *Dítě a svět* a jejich cíle: utvářet vztah dítěte k jinému dítěti či dospělému, uvést dítě do společenství ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními, založit elementární povědomí o okolním světě a jeho dění.

Zjišťování vymezení uvedených vzdělávacích oblastí v konkrétních ŠVP ukázalo, že z 60 % plně a z 25 % s dílčími nedostatky respektují zásady zpracování vytčené v RVP PV. V 15 % ŠVP nemohla inspekce vzhledem k přílišné obecnosti rozpracování jednotlivých částí dodržení zásad pro zpracování spolehlivě hodnotit. Převážně však byla jednotlivá témata uvedených oblastí cíleně zaměřena na podporu rozvoje zájmu dětí o učení a na utváření mravního a estetického vnímání, citění a prožívání. V rozpracování témat bylo důsledně akcentováno porozumění společenskému vývoji v souvislostech a podpora rozvoje klíčových sociálních dovedností. Kladně je hodnocena vysoká míra podílu pedagogických pracovníků na tvorbě ŠVP - z rozhovorů s učitelkami vyplynulo, že 82 % z nich se přímo podílelo na tvorbě ŠVP a 96 % mělo možnost ovlivnit vzdělávací strategii školy v uvedených oblastech.

Poznatky inspekce o realizaci vzdělávacích oblastí *Dítě a společnost*, *Dítě a ten druhý* a *Dítě a svět* ukázaly, že příslušné vzdělávací činnosti vycházejí z rozpracování jejich obsahu ve ŠVP. Děti se seznamovaly s pravidly chování ve vztahu k druhým. Učitelky promyšleně posilovaly jejich vzájemné prosociální chování a již v předškolním věku podporovaly utváření

a rozvoj schopností napomáhajících dětem při dalším osvojování vědomostí a způsobů myšlení potřebných k samostatnému řešení běžných i složitějších životních situací.

Z celkového počtu učitelek, které v navštívených mateřských školách zajišťovaly společenskovední vzdělávání, získalo 87,5 % příslušnou odbornou kvalifikaci. Podíl začínajících učitelek (ČŠI řadí do této skupiny pedagogy s délkou praxe do tří let) byl v navštívených mateřských školách 15 %, podíl učitelek s praxí delší než 35 let a důchodkyň byl 7 %.

V posouzení materiálních podmínek vzdělávání bylo školní inspekci nejvýše hodnoceno účelné využívání pomůcek a vybavení MŠ a vytváření podmínek pro osobnostní rozvoj dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Dílčí problémy byly v některých školách (7,4 %) zjištěny v dodržování psychohygienických zásad.

V oblasti organizace, forem a metod vzdělávacích činností dominuje podpora a rozvoj samostatnosti dětí při sebeobslužných činnostech a respektování jejich individuálních potřeb. Slabší stránkou je nižší kvalita pohybových aktivit zařazovaných v rámci realizace společenskovedního vzdělávání (9 % škol). Výstupy z pozorování výuky také ukázaly, že učitelky sice vnímají podněty dětí, ale málo je využívají ke korekci svých postupů při vzdělávacích činnostech (16 % škol). Hodnocení kvality komunikace a výchovy je nejvíce vyrovnané. Při poměrně pozitivním hodnocení rozvoje komunikačních dovedností dětí se jako dílčí problém jeví forma kladení otázek.

Motivace a hodnocení dětí má relativně nejnižší průměrné hodnocení. V této oblasti bylo školní inspekci nejvíce oceněno aktivní zapojování dětí do vzdělávacích činností a jejich propojování s reálným sociálním prostředím. Slabší stránkou v činnosti učitelek je podpora a rozvoj sebehodnocení a sebereflexe dětí, včetně využívání okamžité zpětné vazby a pozitivní práce s chybou.

3.2 Základní vzdělávání

Kritéria hodnocení úrovně podpory rozvoje sociální gramotnosti v průběhu společenskovedního vzdělávání v základních školách (ZŠ) vycházela z cílů rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV) vymezených pro vzdělávací oblast *Člověk a společnost*. Školní inspekce sledovala, jakými způsoby a za jakých podmínek školy vybavují žáky znalostmi a dovednostmi potřebnými pro jejich aktivní zapojení do života v demokratické společnosti, a zda vzdělávání směřuje k tomu, aby žáci poznali dějinné, sociální a kulturně historické aspekty života lidí v jejich rozmanitosti, proměnlivosti a ve vzájemných souvislostech.

3.2.1 Vedení základních škol v oblasti společenskovedního vzdělávání

Podporu rozvoje sociální gramotnosti koncepčně pojalo 89 % škol a funkčně zařadilo vzdělávací oblast *Člověk a společnost* a odpovídající problematiku průřezových témat do ŠVP. Projekty k realizaci v oblasti společenských věd naplánovalo a zařadilo do ŠVP přes 66 % škol. Vlastní hodnocení využilo k sledování a řízení kvality ve vzdělávací oblasti společenských věd pouze 51 % škol. Do celoškolského vlastního hodnocení výuky začlenilo oblast společenských věd 45 % ZŠ, do hodnotící zprávy 37 % a stejný počet škol i do jiných materiálů. Téměř 50 % škol přijalo opatření k rozvoji společenskovedního vzdělávání.

Rozhovory s vyučujícími společenskovedních předmětů ukázaly, že 89 % z nich se podílelo na tvorbě ŠVP zvláště ve svých vzdělávacích oborech a 91 % mělo možnost podstatným způsobem ovlivnit vzdělávací strategii školy. Téměř 50 % dotazovaných pedagogů se aktivně zapojilo do rozvojových a vzdělávacích projektů.

3.2.2 Podmínky pro společenskovední vzdělávání v základních školách

V hodnocení podmínek pro společenskovední vzdělávání se inspekce zaměřila především na personální oblast. V souladu se zákonem o pedagogických pracovnících zjišťovala dosažení odborné kvalifikovanosti pedagogů vyučujících společenskovední předměty a zároveň délku jejich pedagogické praxe, tj. ukazatele, které významně určují odborný potenciál pedagogických pracovníků. Většina navštívených škol využívala odbornost pedagogů ve prospěch kvality společenskovedního vzdělávání.

Ve skupině učitelů společenskovedních předmětů však ve školním roce 2007/2008 nemělo 25 % příslušnou odbornou kvalifikaci, což ve srovnání s celkovým podílem nekvalifikovaných vyučujících v ZŠ (15%) hodnotí školní inspekce jako nepříznivý stav v dané oblasti. Neuspokojivá je situace zejména v malotřídních ZŠ, školách pouze s 1. stupněm, ale také 1. stupně úplných ZŠ, v nichž požadovanou odbornou kvalifikaci nezískalo 30 % učitelek a učitelů. Podíl začínajících učitelů byl necelých 12,3 %, podíl učitelů s praxí delší než 35 let a důchodců byl 7,2 %. Délka praxe ve vztahu k současně vyučovanému předmětu je zpravidla kratší.

Školy předcházely rizikům nižší kvality výuky organizováním dalšího vzdělávání učitelů. Většina škol (92 %) začlenila do plánu dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP) témata směřující k zajištění kvalitního společenskovedního vzdělávání. Jednalo se především o inovace vzdělávacího obsahu (91 % ZŠ) a o témata, která napomáhají všeobecnému rozvoji oblasti společenských věd (více než 60 % škol).

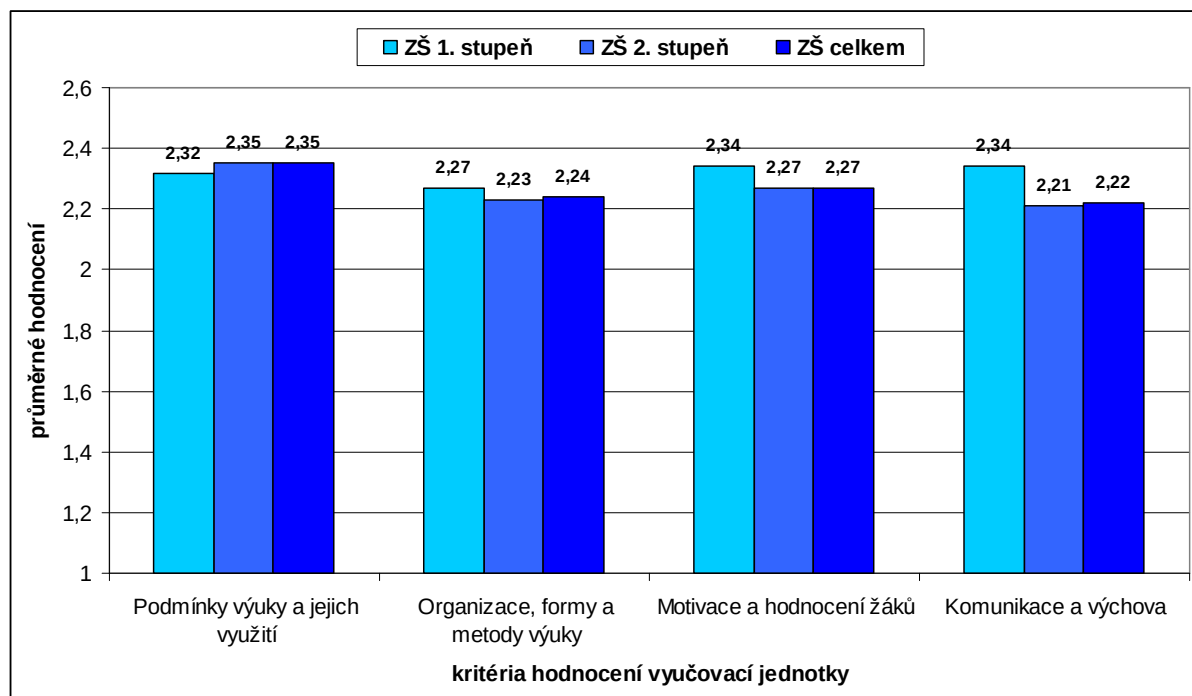
3.2.3 Organizace a průběh výuky společenskovedních předmětů v základních školách

ČŠI využila ke zjišťování a hodnocení úrovně výuky společenskovedních předmětů univerzálně aplikovanou techniku pozorování a posuzování kvality výuky, která vychází z jejího podrobného rozpracování v disertační práci Univerzity Karlovy v Praze¹.

V průběhu hospitací školní inspekce zjišťovala podmínky výuky a jejich využití, organizaci, formy a metody vyučování, motivaci a hodnocení žáků, komunikaci a výchovu. Zároveň sledovala přístupy vyučujících k žákům nadaným a žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. Průměrné hodnocení jednotlivých kritérií podle vybraných ukazatelů na třístupňové škále uplatňované v daném školním roce ukazuje následující graf 1.

¹ Srovnej Žák, V.: Zjišťování parametrů kvality výuky fyziky. Katedra didaktiky fyziky, MFF UK, Praha 2006.

Graf 1

Výše uvedený graf zobrazuje průměrná hodnocení jednotlivých kritérií. Je možné zobecnit, které z oblastí na základních školách nejvíce ovlivňují kvalitu výuky společenskovedních předmětů a ve kterých oblastech vzdělávání je nutné zlepšení.

Silnou stránkou podmínek výuky a jejich využití podporující rozvoj sociální gramotnosti žáků jsou osobnostní vlastnosti učitelů, zvláště trpělivost a přiměřená vstřícnost vůči žákům, a široké uplatnění odborných znalostí a dovedností vyučujících z daného předmětu. Slabší je podpora výuky prostředky ICT - školní inspekce ji zjistila pouze ve 25 % hodin. Nejnižší průměrné hodnocení bylo zjištěno u ukazatele účelnosti využití pomůcek při aktivním zapojení žáků.

V hodnocení organizace, forem a metod vyučování ČŠI nejvíce ocenila formu zadávaných úkolů, která podporuje rovný přístup ke vzdělávání a nenásilně prezentuje rovnost příležitostí jako jeden z principů demokratické společnosti. Z použitých metod to byl především účelný a přiměřený výklad, při němž byla používána jasná a srozumitelná terminologie a objasňovány souvislosti prezentovaných jevů. S většími riziky je rozvíjení abstraktní představivosti a uplatňování logických myšlenkových postupů.

V oblasti motivace a hodnocení žáků jsou nejvýše hodnoceny ukazatele vypovídající o cílené podpoře zájmu žáků o výuku společenskovedních předmětů a vztahu daného předmětu k umění a národní kultuře. Nižší je využívání motivační funkce průběžného hodnocení založeného na pozitivních přístupech a využívání prostředků ICT pro zpětnovazební funkci hodnocení.

V oblasti komunikace a výchovy jsou nejvýše oceněny dobrá pracovní atmosféra založená na principech důvěry, úcty, respektu a rovnosti, a citlivost, takt a nenásilnost při formování názorů a postojů žáků. Vyučujícím se prezentací žádoucích občanských schopností dařilo vlastním příkladem příznivě výchovně působit. Ve využívání různých prostředků komunikace a zdokonalování celkového projevu ve vyjadřování žáků byly zjištěny rezervy

v činnosti pedagogů s možným nepříznivým dopadem na rozvoj občanských kompetencí, zejména v oblasti prezentace individuálních postojů žáků.

Vyučující v 80 % škol poskytovali žákům se SVP ve výuce individuální pomoc a 69 % škol diferencovalo činnost ve výuce společenskovedních předmětů podle jejich potřeb. Individuální vzdělávací plány pro oblast společenských věd připravila žákům se SVP téměř 50 % škol. Vyhodnocení úspěšnosti práce se žáky se SVP provedlo 72 % škol.

Ve vztahu k cílům kurikulární reformy funkční podporu nadaných žáků zajišťovalo 20 % škol. Diferenciaci činností podle potřeb nadaných žáků realizovalo ve výuce méně než 40 % škol a 43 % škol nabízelo nadaným žákům ve výuce výběr činností navíc. Přibližně 60 % škol organizovalo pro nadané žáky předmětové soutěže a olympiády a téměř 66 % škol připravilo pro žáky také další společenskovední aktivity.

3.3 Střední vzdělávání

Školní inspekce při hodnocení společenskovedního vzdělávání vycházela z obecných cílů připravované maturitní zkoušky z občanského a společenskovedního základu. Hodnocení bylo zaměřeno na to, jak školy seznámily žáky se společenskými, hospodářskými, politickými a kulturními aspekty současného života, s psychologickými, etickými a právními kontexty mezilidských vztahů, a zda je podporován rozvoj schopností žáků k využití získaných znalostí a dovedností z těchto oblastí v praktickém životě.

3.3.1 Vedení středních škol v oblasti společenskovedního vzdělávání

Téměř tři čtvrtiny středních škol začlenily oblast společenských věd v roce 2007/2008 do celoškolní koncepce vzdělávání a zatím 35 % středních škol zařadilo průřezová témata společenských věd funkčním způsobem do připravovaného ŠVP. Rozhovory s vyučujícími společenskovedních předmětů ukázaly, že v průměru 72 % z nich se již podílelo na tvorbě ŠVP, zvláště ve své vzdělávací oblasti (nejvíce v gymnáziích – 86 %, méně v SOŠ – 64 % a v SOU – 58 %). Většina pedagogů v gymnáziích (95 %) a v SOŠ (82 %) měla také možnost podstatným způsobem ovlivnit vzdělávací strategii školy. V 68 % navštívených středních škol se více než 33 % dotazovaných aktivně zapojila do rozvojových a vzdělávacích projektů připravených ve společenskovedních oborech v daném školním roce.

Školy, které vytvořily koncepci společenskovedního vzdělávání, častěji inovovaly jeho obsah (89 %) a přijímaly opatření k rozvoji oblasti společenských věd (81 %). Do vlastního hodnocení začlenilo tyto závěry 60 % škol, které je také cíleně využily k řízení kvality společenskovedního vzdělávání.

3.3.2 Podmínky pro společenskovední vzdělávání ve středních školách

ČŠI se i ve středních školách zaměřila v hodnocení podmínek pro společenskovední vzdělávání především na personální oblast. Většina středních škol (94 %) účelně využívala odbornost pedagogických pracovníků. Bylo zjištěno, že ve školním roce 2007/2008 vyučovalo ve všech sledovaných vyučovacích hodinách společenskovedních předmětů v průměru 16 % pedagogů bez příslušné odborné kvalifikace. Výrazně vyšší podíl kvalifikovaných učitelů byl zjištěn v gymnáziích (93,6 %), naopak nižší podíl kvalifikovaných učitelů byl zjištěn ve středních odborných školách (77,4 %) a ve středních odborných učilištích (75 %). Podíl začínajících učitelů ve sledovaných vyučovacích hodinách společenskovedních předmětů byl v gymnáziích 21,6 %, v SOŠ a v SOU byl zjištěn stejný podíl začínajících učitelů - 15,8 %. Podíl učitelů s praxí delší než 35 let a důchodců byl v průměru 6,4 %, avšak s tím, že ve středních odborných učilištích nebyl ve sledovaných

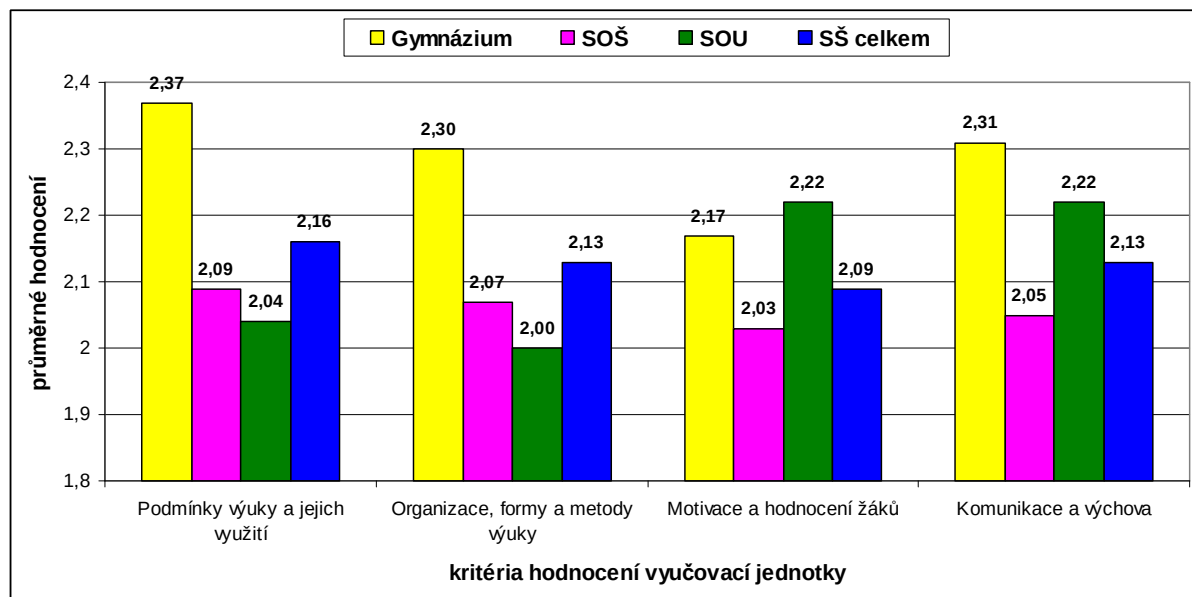
hodinách nikdo z této skupiny zaznamenán. Délka praxe ve vztahu k současně vyučovanému společenskovednímu předmětu je tak jako v základních školách zpravidla kratší.

Oblast společenských věd začlenila do plánu DVPP většina středních škol (89 %). DVPP směřovalo především k inovacím vzdělávacího obsahu (85 %) a téměř v 66 % škol také k všeobecnému rozvoji oblasti společenských věd.

3.3.3 Organizace a průběh výuky společenskovedních předmětů ve středních školách

Průměrné hodnocení dříve uvedených oblastí podle vybraných ukazatelů na stejné třístupňové škále uplatňované v daném školním roce ukazuje graf 2.

Graf 2

Z grafu č. 2 vyplývá, že ve všech oblastech hodnocení výuky společenskovedních předmětů je dosažený průměr v gymnáziích vyšší než průměr ze všech středních škol.

Silnou stránkou podmínek výuky a jejich využití vzhledem k podpoře rozvoje sociální gramotnosti žáků je široké uplatnění odborných znalostí a dovedností učitelů v daném oboru při výuce a jejich osobnostní vlastnosti, zvláště trpělivost a přiměřená vstřícnost vůči žákům. Ve vztahu k cílům reformy středoškolského vzdělávání byla shledána rizika v podpoře výuky prostředky ICT – školní inspekce ji zjistila ve 40 % vyučovacích jednotek, častěji v gymnáziích.

V hodnocení organizace, forem a metod vyučování ČŠI jako funkční hodnotila podporu rovného přístupu ke vzdělávání, což stejně jak v případě ZŠ umožnilo nenásilnou prezentaci rovnosti příležitostí jakožto jednoho z principů demokratické společnosti. Z použitých metod to byl především účelný a přiměřený výklad, při němž byla používána jasná a srozumitelná terminologie a byly objasňovány souvislosti prezentovaných jevů. Rizika má práce s textem a střídání vhodných metod během vyučovací hodiny.

V oblasti motivace a hodnocení žáků jsou nejvýše hodnoceny jako funkční motivační faktory ke vztahu daného předmětu k umění i národní kultuře a motivační ukazatele vypovídající o propojení výuky s praxí každodenního života, které je podmínkou k osvojení žádoucích občanských schopností. S tím kontrastuje méně časté využívání průběžného hodnocení žáků jako důležitého motivačního podnětu. Nejméně jsou pro zpětnovazební funkci hodnocení využívány prostředky ICT.

V oblasti komunikace a výchovy jsou nejvýše oceněny citlivost, takt a nenásilnost při formování názorů a postojů žáků a dobrá pracovní atmosféra založená na principech důvěry, úcty, respektu a rovnosti. Prezentací kladných občanských postojů se učitelům dařilo vlastním příkladem příznivě výchovně působit. Nižší úroveň, nepříznivě ovlivňující rozvoj občanských kompetencí žáků zejména v oblasti prezentace individuálních postojů, byla zjištěna v oblastech zdokonalování projevu žáků a ve využívání různých prostředků komunikace.

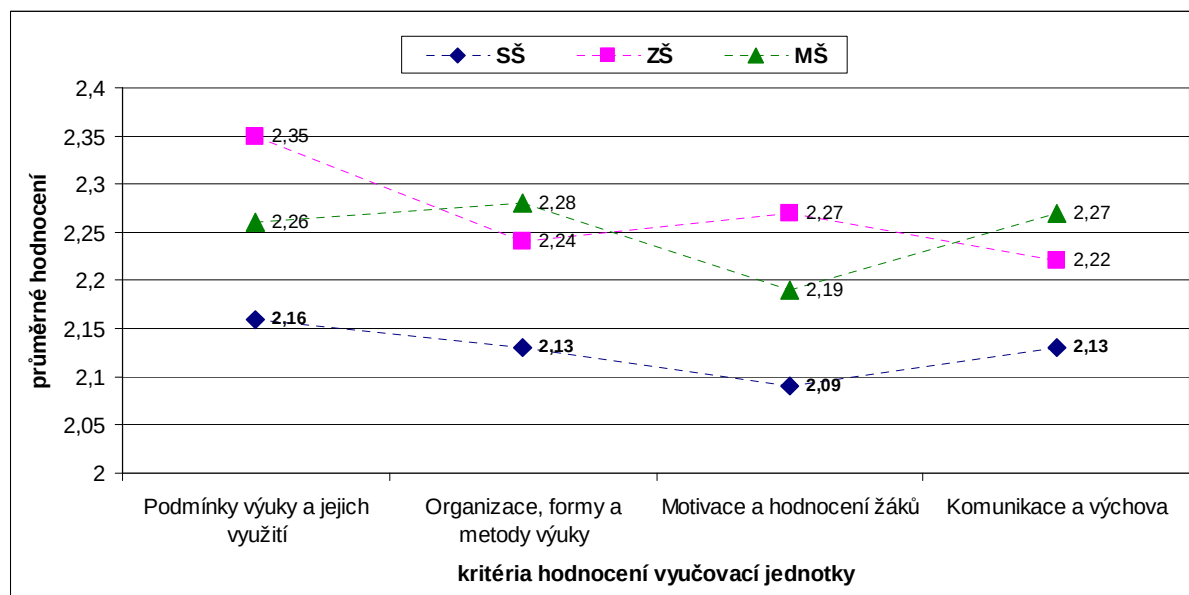
Práce orientovaná na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami byla zjištěna v 60 % navštívených škol, které také průběžně její výsledky vyhodnocovaly. Individuální vzdělávací plány pro výuku společenskovedních předmětů připravilo žákům se SVP 25 % škol. Téměř 60 % škol poskytovalo žákům se SVP ve výuce individuální pomoc a 46 % škol diferencovalo činnost ve výuce podle jejich potřeb.

Různé formy podpory nadaných žáků ve společenských vědách uplatňovalo téměř 80 % středních škol. Diferenciaci činností podle jejich potřeb realizovalo ve výuce 37 % škol a téměř 50 % škol nabídlo nadaným žákům ve výuce výběr činností navíc. Necelých 75 % středních škol organizovaly pro nadané žáky předmětové soutěže, olympiády a další činnosti.

4. Závěry

Česká školní inspekce získala v průběhu inspekční činnosti relevantní údaje, které umožnily porovnat a zhodnotit úroveň procesů společenskovedního vzdělávání v mateřských, základních a středních školách (viz graf 3).

Graf 3

Na základě tohoto porovnání souhrnných poznatků a analýzy získaných informací o vzdělávání dětí, žáků a studentů, o činnosti škol podle § 174 odst. 2 písm. a) a odst. 14 školského zákona předkládá tyto závěry pro vzdělávací oblasti společenskovedního vzdělávání:

Pozitivní vlivy vedení škol na zajištění výuky v oblasti společenskovedního vzdělávání

- Přínos povinného vzdělávání pro ředitele škol podle požadavků zákona o pedagogických pracovnících se v oblasti řízení škol projevuje ve zvládnutí přípravy ŠVP pro oblast společenskovedního vzdělávání.
- Zvýšila se kvalita strategických dokumentů a plánování v předškolním, základním i středním vzdělávání ve sledované oblasti vzdělávání.
- V předškolním vzdělávání byla zjištěna vysoká úroveň cílené podpory ve vzdělávacích oblastech RVP PV Dítě a společnost, Dítě a ten druhý.
- V základních školách byla zjištěna nejvyšší míra využívání rozvojových projektů ke zlepšení podmínek a zajištění kvality ve společenskovedním vzdělávání (téměř 70 % ZŠ).
- V základních a středních školách se další vzdělávání pedagogických pracovníků zaměřuje i na zvládnutí požadavků výuky společenskovedních předmětů.

Rizikové vlivy vedení škol na zajištění výuky v oblasti společenskovedního vzdělávání

- Mateřské školy a malé základní školy mají omezený přístup k rozvojovým projektům v oblasti společenskovedního vzdělávání (možnost zapojení do projektů, malý počet pedagogů s potřebnými znalostmi problematiky a administrativní náročnost).
- V základních školách, ve středních odborných školách a středních odborných učilištích je vysoký podíl nekvalifikovaných učitelů pro výuku společenskovedních předmětů (ZŠ 25 %, SOŠ 23 %, SOU 25 %).

Pozitivní faktory ovlivňující činnost učitelů ve společenskovedním vzdělávání

- V mateřských a základních školách je vysoká míra spoluúčasti učitelů při tvorbě dílčích částí ŠVP pro společenskovední vzdělávání.
- Inspekce zaznamenala projevy tvůrčího přístupu učitelů k výuce společenskovedních předmětů (využívání rozvojových projektů 67 % ZŠ, 68 % SŠ).
- V základních a středních školách se zvýšila informovanost o výsledcích mezinárodních šetření TIMSS, PISA, Lisabonská strategie.

Rizikové faktory ovlivňující činnost učitelů ve společenskovedním vzdělávání

- Nevyvážená věková struktura učitelů společenskovedních předmětů.
- V základních a středních školách se častěji projevují nedostatky v přípravě učitelů společenskovedních předmětů pro podporu rozvoje projevu a komunikace žáků a práci se žáky se ŠVP.
- V základních a středních školách je nedostatek učebnic k výuce moderních dějin.

Vybrané oblasti pro zlepšování podmínek společenskovedního vzdělávání

- Podpořit pedagogický výzkum zaměřený na výuku společenskovedních předmětů.
- Zdokonalit metodickou podporu realizace ŠVP ve společenskovedním vzdělávání.
- Rozšířit přístup mateřských škol a malých základních škol k rozvojovým projektům v oblasti společenskovedních předmětů.
- Zajistit vzdělávací nabídku pedagogických fakult a učitelských směrů vysokých škol v souladu se současnými i očekávanými personálními (kvalifikačními) potřebami regionálního školství.
- Podpořit tvorbu a vydávání nových učebnic a vývoj učebních pomůcek k realizaci školních vzdělávacích programů podle požadavků RVP.
- Prosadit produkty a vybavení ICT jako běžné učební pomůcky a běžný pracovní prostředek učitelů.

Zdroje

Strategické dokumenty

- Lisabonská strategie – Vzdělávání a odborná příprava v Evropě do roku 2010
- Evropský referenční rámec kvalifikací pro celoživotní učení
- Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR 2007
- Dlouhodobé záměry vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy jednotlivých krajů 2006
- Koncepční záměry inspekční činnosti pro období 2005 – 2009

Právní předpisy

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, ve znění pozdějších předpisů
- Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů
- Vyhláška č. 15/2005 Sb., kterou se stanoví náležitosti dlouhodobých záměrů, výročních zpráv a vlastního hodnocení školy

Kurikulární dokumenty

- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
- Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání
- Rámcové vzdělávací programy pro obory středního vzdělávání (dosud vydané)
- Učební dokumenty pro gymnázia (schváleno MŠMT s platností od 1. 9. 1999) a Změna učebních dokumentů (MŠMT č. j. 18 961/2006-23)
- Upravené učební plány vzdělávacích programů Základní škola, Obecná škola a vzdělávacího programu Národní škola

Další dokumenty

- Systémový projekt „Pilotní ověřování školních vzdělávacích programů na 2. stupni vybraných základních škol“ (Projekt Pilot Z)
- Závěrečné zprávy z výzkumů PISA, TIMSS
- Výroční zprávy o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy v jednotlivých krajích
- Vyučování a učení. Cesta k učící se společnosti. Praha 1997

Literatura a další zdroje informací

- Horská, V.: Pojetí vzdělávacího oboru Občanský a společenskovední základ v RVP GV.
- Křížová, I.: Výsledky mezinárodního výzkumu občanské výchovy, Sborník příspěvků k XI. celostátní konferenci ČAPV s mezinárodní účastí, Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, 2001.
- Klíčové cíle vzdělávání v EŠ vzhledem ke společenskovední oblasti
- Společenskovední předměty, čtvrtletník pro pedagogy základních a středních škol
- Všeobecné principy vzdělávání, kurikulum a učební osnovy Evropských škol